

Een vreemde tekst

Men rekent Gn 6,1-4 tot de moeilijkste gedeelten van het O.T. De moeilijkheid zit hem echter niet zozeer in het feit dat het onbegrijpelijk zou zijn, als wel in de voor de bijbel zo vreemde voorstelling van zaken. Dat betreft dan vooral de 'zonen van God' en hun seksuele relatie met de 'dochters der mensen'.

Al in de oude Griekse vertaling (Septuaginta) heeft men de 'zonen van God' opgevat als een, zij het ongebruikelijke, aanduiding van engelen. In het apocriefe boek Henoch wordt hun ongodelijk gedrag gezien als de val van de engelen. Zo kan de oorsprong van allerlei kwaad worden verklaard. Want in deze 'navertelling' van Gn 6,1-4 wordt in het boek Henoch toegevoegd dat deze engelen de vrouwen allerlei bedenkelijke magische praktijken leerden. En hun samenzijn onttaarde in allerlei vormen van boos geweld tegen mens en dier. Hiervoor straft God de mensen met de zondvloed. Ook de gevallen engelen worden volgens Henoch gestraft. Maar ook deze traditie riep weerstand op. Misschien dat men daarom steeds meer koos voor de duiding van de 'zonen Gods' als mensen. Het zou hier gaan om de nakomelingen van Set. Dat waren immers Godvrezende mensen (Gn 4,26). Hier in 6,1-4 gaat het dan om de verleiding van de vrome Setiten door de dochters van een heel ander slag mensen, de Kainieten. Beide genoemde opvattingen, doen de tekst geen recht. Zo is er nergens sprake van een straf voor de 'zonen Gods' zoals het boek Henoch dat weergeeft. En de 'zonen Gods' kunnen onmogelijk als mensen worden opgevat. In de tekst staan ze juist tegenover de dochters der mensen.

Binnen de context

Bij de doorgaande lezing valt het verband met het voorafgaande op. C. Houtman (1) wijst op de samenhang met Gn 5,1-3. Aan het begin van het geslachtsregister van Gn 5 wordt weergegeven binnen welke orde God de voortplanting heeft bedoeld: 'Man en vrouw schiep Hij hen'. Lang heeft men zich aan deze ordening gehouden, zoals blijkt uit het vervolg. Het gaat echter fout wanneer de geboorte van zonen ophoudt (6,1). In de opengekomen plaats treden nu de 'zonen Gods'. Deze verbinding van het goddelijke met de mensen gaat echter in tegen Gods orde. Reden tot ingrijpen. In dit kader onderscheidt Noach zich in positieve zin. Want in 5,32, dat volgens de Hebreeuwse bijbel bij 6,1-4 hoort, lezen we dat Noach wel zonen krijgt en dus niet voor de verleiding van de vermenging met het goddelijke hoefde te zwichten.

Er is nog een verband met het volgende zondvloedverhaal te zien en wel in de aanhef van 6,1. De constatering dat de mensen zich begonnen te vernieuwvuldigen is in een zondvloedverhaal uit Mesopotamië de directe aanleiding tot de wens van een god de mensen te vernietigen (zie verder de opmerkingen bij Gn 6,5vv).

Een verhaal van leven en dood

Waar het in dit verhaal zelf nu eigenlijk om gaat is de verklaring van de oorsprong van de reuzen, de geweldnaars uit de voortijd. Israël kwam in aanraking met verhalen over die figuren toen het in het land Kanaän kwam (Nu 13,32v). Uit Kanaänitische teksten weten we dat het gaat om een soort heroën, roemrijke mensen, die men na hun dood een goddelijke status toekende. Wanneer men dan later hun geschiedenis vertelde, werden ze letterlijk mannen van formaat, reuzen. En met hun dood was het zeker niet met hen gedaan. Iets van zulke voorstellingen klinkt nog door in Ez 32,27. Hiertegen richt zich nu Gn 6,1-4. Deze mensen, die goddelijke pretenties voeren, vallen buiten de orde van God. Daarom zullen zij in tegen-

stelling tot wat de Kanaänieten leren, niet voor eeuwig leven (vgl. Ps 82, 6v). Hun leeftijd valt zelfs in het niet bij die van mensen die als méns dicht bij God staan. Terwijl een man als Noach de 900 haalt moeten zij het doen met 120.

In naam van God

De aard van de hier bedoelde overtreding valt ook op te maken uit de aanduiding van de helden met 'mannen van naam'. Het gaat erom dat zij naam willen maken buiten God om (vgl. Gn 11,4). Ze proberen op grond van hun eigen kwaliteiten de dood te overwinnen. Maar wanneer er naam gemaakt moet worden dan zal God dat wel doen. Zoals bij Abraham (Gn 12,2), de nakomeling van Sem (dat betekent 'naam').

De gigant staat tegenover de mens, die weet dat hij mens is (2). Hij staat tegenover de mens die vertrouwt op God. Hij staat ook tegenover de Mensenzoon van wie verteld wordt dat hij werd verwekt door de kracht van de Allerhoogste (Lc 1,35). En die overwon op een heel andere manier de dood.

Wie een directe toepassing op zichzelf zoekt, zou kunnen denken aan de 'heroïsche' prestaties van de moderne wetenschap. De macht die zij ons geven zou ons weleens aan de grenzen van het menselijke (bijv. in de manipulatie met de menselijke genen) en aan de grenzen van het menszijn kunnen brengen.

Noten

- (1) Geref. Theol. Tijdschrift 77 (1977) 65-75.
- (2) Vgl. F. H. Breukelman, *Amsterdamse Cahiers voor exegese en Bijbelse theologie* 1 (1980) 9-21.

17 april 1983

eerste-dag-lezing:

Genesis 6,1-4

psalm van de week: 6

de zondag klassiek:

psalmwoord bij de intocht: ps 33,5-6
bij de gaven en aan tafel: ps 63,2,5 en Lc 24,35

epistel: 1 Petrus 2, 21b-25

zondagslied: LB gezang 205, ZJ 425

'Nu triomfeert de zoon van God'

evangelie: Johannes 10,11-16

de zondag in het nieuwe lectionarium:

Handelingen 5,27b-32 en 40b-41

tussenzang: psalm 30 (R vs 2a)

event. tweede lezing: Apk 5,11-14

vers voor het evangelie: 'Surrexit Christus'

+Johannes 21,1-19 (of 1-14)

gebed

(Missale Romanum)

God,

laat uw volk

dat Gij geestelijk hebt vernieuwd

en verjongd,

altijd reden hebben tot vreugde.

Wij zijn gelukkig,

nu Gij ons weer hebt aangenomen

als uw kinderen;

geef dat wij de dag van de opstanding

hoopvol en blij tegemoet zien.

Door onze Heer, Jezus Christus.

(oudkatholieke en anglicaanse traditie,

vert. W. Barnard)

Gij hebt, o God,

de wereld uit haar vernedering

opgericht

door de vernedering

van Uw Zoon,

geef Uw vertrouwelingen

blijdschap die stand houdt;

gij hebt ze ontruikt

aan een toestand van dood,

laat ze dan leven

in vreugde die geen einde kent.

voorbede gevraagd

(Oecum. gebedskalender)

voor Albanie

✓ Ze worden geboren en in duisternis
dippen geworpen. Den wylay van
Gn 6:1-4 hanteert men ook tegenwoordig
het (Judas 6v.; 2 Petrus 2:4)

✓ Men schelde zich immers bloot
aan de spot der heidelen, die
zich welzijn land mochten aan
de gelaatsdrukken van de engel
(vgl. ook Mt 22:30)

✓ Voor zulke figuren is geen plaats

16

De geschiedenis van het verhaal

Wie het verhaal van de zondvloed, wat gewoon 'grote vloed' betekent, nauwkeurig leest wordt onaangenaam getroffen door een groot aantal onduidelijkheden. De verschillen wat betreft het aantal geredde dieren (6,19v en 7,2), de duur van de vloed (7,4.10.12; 8,6.10.12 en 7,11; 8,4v.13v) en de vele herhalingen zijn niet met elkaar in overeenstemming te brengen. De oorzaak hiervan ligt in het feit dat we hier te maken hebben met het schoolvoorbeeld van het gebruik in één tekst van verschillende bronnen. Op overtuigende wijze kan worden aangetoond dat degene die verantwoordelijk is voor het verhaal zoals we dit nu voor ons hebben gebruikt heeft gemaakt van twee verschillende versies van het verhaal. De oudste daarvan schrijft men toe aan de zogenaamde Jahwist (J), zo genoemd omdat hij altijd de godsnaam JHWH gebruikt. De jongste versie is van een priester-schrijver (P), die hier de godsnaam nog niet gebruikt, maar steeds van 'God' spreekt. Van de laatste hebben we het hele verhaal overgeleverd gekregen. Het is te vinden in 6,9-22; 7,6.11.13-16a. 18-21.24; 8,1-2a.3b-5.14-19; 9,1-17.

Van de versie van J is alles wat afweek van P overgenomen en ingevoegd. Degene die het tot één geheel heeft gemaakt, heeft ter aanvulling 7,7-9 geschreven. Men kan het verhaal zoals dat nu is niet goed begrijpen zonder apart aandacht te besteden aan het eigen karakter van de onderdelen. Dit resultaat van het historisch-kritisch onderzoek doet ons zo een manier aan de hand om op een verantwoorde wijze het zondvloedverhaal van twee kanten te belichten op de twee zondagen, die we hiervoor volgens het rooster hebben. Bij dit alles mag men echter niet uit het oog verliezen dat de huidige vorm van het verhaal belangrijke aanwijzingen geeft voor de interpretatie.

De vloed als wereldwijd bekend thema

Het verhaal van de vernietiging van bijna alle leven door een watervloed komen we in vele tijden en op verschillende plaatsen tegen. In de wereld van het oude Israël vinden we naast dat van Genesis ook andere zondvloedverhalen.

Het dichtst bij het bijbelse staan twee verhalen uit Mesopotamië (1). Het ene stamt uit het Gilgamesh-epos. Verteld wordt hoe Utnapishtim onsterfelijk werd. Toen de goden de mensheid wilden vernietigen had één van de goden hem gewaarschuwd waardoor hij zich zoals Noach had weten te redden. De goden, geschokt door de consequenties van hun daad, gaven hem daarna het eeuwige leven.

Het tweede is het verhaal van Atrachasis. Hier is het de ingreep van de goden ten gevolge van de overbevolking van de aarde. Het lawaai van de mensen was onverdraaglijk geworden. Ook hier zijn de goden blij met de redding van die ene mens. Met allerlei maatregelen willen zij nu een herhaling van de problemen voorkomen. Al vanaf het begin van hun ontdekking heeft men deze andere zondvloedverhalen als een bedreiging voor de uniciteit van de bijbel en dus voor het geloof ervaren.

Daartegenover stelt men dat in Gn 6 de schuld van de mens als oorzaak is aangegeven. Hetzelfde is echter in de Mesopotamische verhalen het geval. Het maken van lawaai is een aanduiding van een overtreding tegen de goden. We vinden dat ook in het O.T. Bijvoorbeeld in Ez 5,7, waar de zonde van Israël in de Hebreeuwse tekst als 'uw lawaai' wordt omschreven. (Ten onrechte wil men hier de tekst wijzigen.) Vgl. ook Jr 3,23 e.a. Misschien vinden we het zelfs terug in Gn 6,3. Het zeer moeilijk te vertalen *besagam* zou op grond van het Akkadisch heel goed 'vanwege het lawaai' kunnen betekenen.

Het motief van de overbevolking uit het zondvloedverhaal van Atrachasis komen we ook in 6,1 tegen. Het is trouwens helemaal niet zo verwerpelijk om het begrenzen van de leeftijd van de mens (6,3) en de vloed als grens van het leven te zien als maatregel tegen overbevolking. Het bevordert immers de leefbaarheid van de wereld.

Het grootste verschil tussen de zondvloedverhalen uit Mesopotamië en dat van Genesis is natuurlijk de rol van de goden vergeleken met die van God. Wij kunnen meewarig wijzen op de onzekerheid die het voor de gelovige in Nineve en Babel toch moest betekenen, dat de ene god zus en de andere god even later zo beschikt. Maar zijn wij zoveel beter af? De schepper van de aarde en degene die haar vernietigt zijn één. Dat levert grote spanningen op. Zo groot dat zich de neiging voordoet om de bedreigende aspecten van God apart te nemen en buiten God te plaatsen. Dat blijkt in dit verband uit de duiding van Gn 6,1-4 als de val van de engelen. Daardoor wordt de zondvloed in zekere zin ook tot een soort godentwist.

Tenslotte wijst men wel denigrerend op de passage in de Mesopotamische verhalen waarin na de zondvloed de goden beschreven worden als vliegen die op de liefelijke reuk van het offer afkomen. Maar een vergelijkbare voor ons gevoel haast aanstootgevend manier van spreken vinden we in Gn 8,1. (vervolg bij de volgende zondag)

(1) R. Frankena, Het Babylonisch en bijbels zondvloedverhaal, in: *Rondom het Woord* 13 (1971) 268-281.

cf. Ks 93 2034

T. Frymer - Kensky, BT 40 p. 174-175

24 april 1983

eerste-dag-lezing:

Genesis 6,5-7,24

psalm van de week: 7

de zondag klassiek:

psalmwoord bij de intocht: ps 66,1-2
bij de gaven en aan tafel: ps 146,2
en Joh 16,16

epistel: I Petrus 2,11-20

zondagslied: LB gezang 213, ZJ 424, EB 179

'Lof zij God in de hoogste troon'
evangelie: Johannes 16,16-23a

de zondag in het nieuwe lectionarium:

Handelingen 13,14 en 43-52

tussenzang: psalm 100 (R vs 3c)
event. tweede lezing: Apok 7,9 en 14b-17
vers voor het evangelie: Joh 10,14

+Johannes 10,27-30

gebed*(Missale Romanum)*

Almachtige eeuwige God,
leid ons op de weg
naar de eeuwige vreugde.
Geef dat de kleine kudde
de Herder daarheen mag volgen
waar Deze - machtig en groot -
is voorgegaan.
Door onze Heer, Jezus Christus.

*(oudkatholieke en lutherse traditie
vert. W. Barnard)*

o God, voor al wie dwalen
doet gij Uw waarheid stralen.
dat zij het goede leren
en zich naar U toe keren
van hun verkeerde weg!
Laat dan wie naar U heten
van 't kwaad niet willen weten,
nooit meer de weg vergeten
en recht en slecht
doen wij gij zegt!

*voorbede gevraagd
(Oecum. gebedskalender)
voor Oostenrijk*

† het gelyk van

† het gelyk van de mens met de
vergeving in de ziele bij de proffleberg.
van de broeders van Gm bij of de
leg de buren - bijbelse verhalen

Bij Genesis 6,5-8,22 (vervolg)

(K. S.)

De aardbodem gezegend (J)

Dit is een verhaal van mensen op aarde (adam op de adamah). Zo begint J (6,5). En direct zitten we midden in het hier boven al genoemde probleem: de Schepper heeft berouw over wat Hij gemaakt heeft. Zoiets past niet bij God, de 'Onveranderlijke Israëls kent immers geen berouw, want Hij is geen mens, dat Hij berouw zou hebben' (1 S 15,29). Het onmogelijke is echter waar (vgl. 1 S 15,35). Net zo goed als het onmogelijke waar is dat wat God zo goed gevormd heeft (2,7) nu zelf niets dan kwaad vormt (6,5 met hetzelfde werkwoord). Dit brengt de Schepper ertoe tegen zichzelf in te gaan. Deze tweespalt, dit paradoxale binnen God komt dan echter weer daarin tot uitdrukking dat ondanks het alomvattende oordeel over de ontaarde mensheid er toch één genade kan vinden. Het is bij J niet zo dat Noach wordt uitgekozen op grond van zijn kwaliteiten. Hij wordt eerder beschreven als degene die geschikt is om de mensheid voort te laten bestaan. Dat is hier bedoeld met 'rechtvaardig' (7,1). Het gaat hier niet zozeer om Noach. Het gaat om het voortbestaan van de mensheid. Maar het gaat J nog om meer. Dat blijkt heel duidelijk aan het eind van zijn verhaal (8,20-22). Net zoals aan het begin komt hier weer de aardbodem in het middelpunt.

De mens komt op uit de aardbodem (2,7). Vanwege de zonde van de mens wordt de aardbodem vervloekt (3,17). En de mens zal zelf weer tot de aardbodem moeten terugkeren. Ook in de geschiedenis van Kaïn en Abel speelt de aardbodem een grote rol (4,2.3.10vv). Zowel naar de mens als naar de aardbodem komt er dan een tegenbeweging ten goede. Noach zal de mens troost brengen voor de moeitelijke arbeid op de vervloekte aardbodem (5,29). Dat verwijst naar de fraaie dingen die Noach als landman weet te bereiken (9,20). Met Abraham wordt de zegen voor de mensen op aarde nog eens versterkt (12,3).

Maar ook voor de aardbodem blijft het niet bij de vervloeking: 'Ik zal de aardbodem niet weer vervloeken om de mens' (8,21). De aarde op zich heeft recht van bestaan. Zij is het blijvende teken van Gods zegen. Wij leven op een gezegende aardbodem, waar de zon opgaat over bozen en goeden en waar God het laat regenen over rechtvaardigen en onrechtvaardigen (Mt 5,45). Wij leven onder Gods geduld (vgl. Rom 3,25).

De redding van de rechtvaardige (P)

Voor P is de zondvloed het verhaal van Noach (6,9). In zoverre lijkt het wel op het zondvloedverhaal in het

Gilgameshepos waar het alleen gaat om Utnapishtim. P vertelt eerst van Noachs rechtvaardigheid. Wanneer dan de zondvloed ter sprake komt is de uitzondering die voor hem gemaakt wordt haast vanzelfsprekend. Noach lijkt veel op Henoch. Van beiden wordt gezegd dat ze wandelden met God (5,22; 6,9). De overeenkomst gaat nog verder. Van Henoch wordt verteld dat hij de dood niet kende (5,24). Weliswaar wordt van Noach wel verteld dat hij is gestorven (9,29), maar toch kan van hem eveneens gezegd worden dat hij voor de dood is bewaard. Hij is door de zondvloed heen gegaan, door het water van de dood. P schildert de vloed als de omkering van de schepping, de terugkeer naar het niets. Hij spreekt, anders dan J, over het openbreken van de waterdiepten (*tehom*). En deze heersteren de aarde juist voor de schepping (Gn 1,2). En wanneer de vloed beteugeld wordt, klinken weer dezelfde woorden als in Gn 1,2: *een wind (rûah)* van God over de aarde (8,1). De overeenkomsten tussen Noach en Henoch gaan nog verder. De vloed duurt bij P nl. 365 dagen (vgl. 7,11 met 8,14: 12 (maan)maanden plus 11 dagen; maanden gerekend naar de omloop van de maan duren 29 of 30 dagen; $6 \times 29 + 6 \times 30 + 11 = 365$). Dat is hetzelfde getal als dat van de leeftijd van Henoch. Dit alles onderstreept het belang van de persoon van Noach voor P. In hem wordt de verbinding met het heilige bewaard. Veelzeggend is ook de door P gegeven verklaring van de naam van Noach. In 8,4 brengt hij het in verband met het rusten van de ark op de berg. Datzelfde woord wordt bij het gebod voor de sabbatdag gebruikt voor het rusten van God (Ex 20,11).

Het samengevoegde verhaal

De manier waarop beide versies in elkaar zijn verweven is niet zonder belang. Het blijkt dat de inleidingen evenals de epilogen niet met elkaar zijn vermengd, maar net zoals bij de scheppingsverhalen gewoon na elkaar zijn geplaatst (6,5-8,9-13 en 8,20-22; 9,1-17). Het verhaal van de zondvloed zelf is wel zoveel mogelijk tot een eenheid gesmeed.

Daarmee wordt te kennen gegeven dat het hier gaat om de uitleg en niet zozeer om het gebeuren zelf. Het gaat om de redding.

Dat valt ook op te maken uit de plaats die dit verhaal inneemt in de bijbel, nl. als onderdeel van de oergeschiedenis. Want dat is geen verhaal van een ver verleden. Het is ons verhaal. Zo wordt door het zondvloedverhaal ons menselijk bestaan geschilderd in zijn bedreigd zijn. De schepping kan omgekeerd worden. Daarom kunnen we de kwaliteit van ons bestaan pas goed beseffen als we weten van die mogelijkheid van terugkeer naar de chaos.

1 mei 1983

eerste-dag-lezing:

Genesis 8,1-22

psalm van de week: 8

de zondag klassiek:

psalmwoord bij de intocht: psalm 98,1-2
bij de gaven en aan tafel: psalm 66,1,2,16
en Johannes 15,1 en 2

epistel: Jacobus 1,17-21
zondagslied: LB gezang 402
'Verheugt u, christenen tezaam'
evangelie: Johannes 16,5-15

de zondag in het nieuwe lectionarium:

Handelingen 14,21b-27

tussenzang: psalm 145 (R naar vs 1)
event. tweede lezing: Apk 21,1-5a
vers voor het evangelie: Joh 13,34

+Johannes 13,31-33a, 34-35

gebed

(Missale Romanum)
God, Gij hebt ons verlost
en tot uw geliefde kinderen
aangenomen.
Zie in uw goedheid naar allen
die Gij als een vader bemint.
Geef hun die in Christus geloven,
de ware vrijheid
en het erfdeel in het eeuwig leven.
Door onze Heer, Jezus Christus.

(uit het lutherse Dienstboek)
Here God, hemelse Vader,
wien de engelenkoren altijd aanbidden,
wij vragen U:
zend Uw Heilige Geest,
opdat Hij ons lere
uw lof te verkondigen
en ons daartoe leide, dat wij
samen met de hemelse scharen
U aanschouwen
van aangezicht tot aangezicht.
Door Jezus Christus onze Heer.

(anglicaanse en oudkatholieke traditie,
vert. W. Barnard)

o God, bewaar
gij Uw getrouwen
in Uw eenvoud,
geef ons, zo bidden wij,
liefde tot wat gij gebiedt,
en lust in wat gij belooft,
laat onder alle wisseling ter wereld
ons hart gevestigd zijn
daar waar de blijdschap
waarachtig is.

voorbede gevraagd
(Oecum. gebedskalender)
voor Frankrijk

V Wie deze ene wereld lief
voortblijft in de zinnen jeds
dienst gegaandeveld.
V Wanneer nu de wonderen van het
zondvloedverhaal niet afhangen van de
maak van de wereld, maar van de
doot van de mens, dat sprekende in de
bijbel gesproken. Want dat nu juist
blijft aangezien van de beweging in de
redactie: 7,7-9. De enige heer die bij het
gebed is, is de wereldwijde van een
groot woord.
V Het verbeeldt de heer die in de
woorden des zins.

Jubilate

'jubelt', vierde paaszondag

SMEEKGEBED OP CONTATE

Heer,
soms lijkt u de Naam
waarmee de machten
van traagheid en behoudzucht
zich dekken -
een stopwoord dat valt
aan het eindpunt
van menselijke verantwoordelijkheid
een trefwoord waarmee mensen
elkaar proberen te beschadigen.

We zouden die Naam
dan het liefste een tijd willen verzwijgen
zoals we dat doen
met de naam van een geliefde
die er niet meer is. . .

Maar juist dan laat u ons ophoren
van uw lieve stem, die zegt:
Kijk maar niet naar de rommel,
ik wil alleen met je praten
dan kijk je er vanzelf doorheen
want al jullie gemodder
brengt toch de haven in zicht. . .

(vervolg op pag. 36)

Over de liturgie

Tot in het verhaal over wat in de ark binnengaat is de liturgie te zien: de verhouding reine- onreine dieren is een verhouding van zeven tot één. Oneerlijk? Vergeet niet: de reine dieren dienen. Zij gaan de weg van het offer, de overgave, zie meteen al Gn 8,20. Dit werpt opnieuw een heel scherp licht op wat uitverkorenheid eigenlijk is, dit uitverkoren zijn, dat nog zo vaak gezien wordt als een voorrecht. Ja, schapen die (Joh 10,27) de stem kennen en niet uit Zijn hand vallen, maar toch: voorrecht? Een voorrecht om voorop te gaan de diepte door, en de uitverkorene, de Zoon van God en van zijn volk, het diepste, zodat er geen diepte meer kan zijn die Hij niet met zijn aanwezigheid gevuld heeft, met zijn rechtvaardigheid. Hij kon zeggen en Hij zei het namens ons allen:

De Heer richt de volken.

Doe mij recht, Heer, naar mijn gerechtigheid,
en naar mijn onschuld die bij mij is. (Psalm 7,9)

Kleur: wit

Als is gelezen

(C op 6 7.17. 146-17)

Joh 10,27-30, Johannes 10 in de context van het evangelie (K. S.)

In het A-jaar staat voor de vierde paaszondag Joh 10,1-10 aangegeven, in het B-jaar Joh 10,11-18 en nu in het C-jaar Joh 10,27-30. Drie maal over de herder en zijn schapen. Kon men echter in de eerste twee jaren nog afgezien van het vervolg van Joh 10, ditmaal moet de context erbij bedacht worden. Het woord over de schapen staat midden in Jezus' laatste dispuut met de joden. Dat dispuut is ontbrand aan de eerdere woorden over de herder en zijn schapen. Joh 10 is een onderdeel van het grotere geheel van hoofdstuk 7-10. Dit speelt zich allemaal af in Jeruzalem. De plaatsen spelen bij Johannes een grote rol. Ze zijn meer dan slechts een geografische aanduiding. Dat is waarschijnlijk ook de reden waarom we in dit evangelie niet zoals in de synoptische evangeliën slechts de enkele reis van Galilea naar Jeruzalem vinden. Volgens Johannes is Jezus vanaf het begin van zijn optreden regelmatig in Jeruzalem. Want dat geldt als het hart van het jodendom. De herhaalde komst naar die plaats komt overeen met de proloog: 'Hij kwam tot het zijne'. Maar steeds weer wordt duidelijk hoeveel waarheid de volgende woorden bevatten: 'maar de zijnen hebben Hem niet aangenomen'. Dit zou je ook boven Joh 7-10 kunnen zetten. Jezus gaat weer naar Jeruzalem, maar met tegenzin (7,1), want de vijandschap is groot. Heel dit gedeelte kan dan ook gekenmerkt worden als het gesprek met de ongelovige joden. De spanning wordt tot het uiterste opgevoerd. Want het gebeurt allemaal in het centrum van de joodse godsdienst, en ook nog in en rondom de tempel en dan nog wel tijdens twee belangrijke joodse feesten, het Loofhuttenfeest (7,2) en Chanoeakah (10,22). In deze harde confrontatie past nu hetgeen Jezus zegt in onze tekst heel goed.

De herder

Jezus zegt: 'Ik ben de herder'. Dat zal niet geringe ergernis hebben opgeroepen bij de toch al t.a.v. Jezus sceptische joden. Jezus past hier een beeld op zichzelf toe, dat in het O.T. voor God wordt gebruikt, zoals in de heilsbelofte van Ez 34,11: 'Zo zegt de Here Here: Zie ik zal zelf naar mijn schapen vragen en naar hen omzien; zoals een herder naar zijn kudde omziet. . .'. Vgl. ook Micha 2,12v. en ps 23. Het wordt ook op de Messias toegepast: 'Dan zal Ik een herder over hen aanstellen, die hen weiden zal: mijn knecht David. Die zal hen weiden, die zal hun herder zijn' (Ez 34,23). Vgl. ook Zach 11,4-17; 3,7-9.

Het ligt dus helemaal in dezelfde lijn van deze geweldige pretenties dat Jezus vervolgens zegt dat Hij één is met de Vader (v 30). Dat is olie op het vuur, zoals het vervolg laat zien.

Op deze zondag is in vorige jaren al aandacht besteed aan Joh 10,1-18. Daarom nu nog wat opmerkingen over 10,27-30. Het eigen van deze verzen vergeleken met de voorafgaande over de goede herder is dat hier een verband gelegd wordt met het eeuwige leven. Men moet bij Johannes voorzichtig zijn met het gebruik van die term. Te snel denkt men alleen aan de zaligheid na de dood. Maar Johannes bedoelt hiermee ook de kwaliteit van het huidige leven, wanneer dat leven bepaald wordt door de relatie met God: 'Dit nu is het eeuwige leven dat zij U kennen' (17,3). Wij hebben vaak een beperkter opvatting van leven en dood dan het bijbelse denken. In de psalmen beschouwt men zichzelf al als dood wanneer men leeft in mensonwaardige toestanden. Omgekeerd geldt dit dus bij Johannes voor het eeuwige leven. Wie nu met God leeft, heeft daardoor nu al een bestaan waar geen dood aan kan komen. Ook al zul je eens sterven, het zijn met God is blijvend. Dat voor de rol die Jezus in dat alles speelt het beeld van de herder wordt gebruikt is niet zo vreemd. Want de voorstelling van de god als herder, die de doden begeleidt, komen we vaker tegen in de wereld van het oude Nabije Oosten.* In negatieve zin vinden we het in ps 49,15: de dood weidt de hoogmoedige. De tegenhanger daarvan komen we tegen in het gelezen Op 7,17: 'Het Lam zal hen weiden en hen voeren naar de waterbronnen des levens'.

Noot

J. C. de Moor, De goede herder, in: *Bewerken en bewaren*. Studies aangeboden aan Klaas Runia, Kampen 1982, 36-45.
Zie verder voor de uitleg van het geheel: Jan C. M. Engelen, *Johannes 7-10*, Kampen 1982.